

Ansvarlig forskning og innovation ? hvad er det?

Af: David Budtz Pedersen, Research Fellow, Københavns Universitet
11. december 2014 kl. 09:36

Nye begreber som ?forskernes sociale ansvar? og ?ansvarlig forskning og innovation? rækker langt ud over traditionel forskningsetik. Men det er uklart, præcis hvad de dækker over, og hvem der skal skrive reglerne for dem.

Europa-Kommissionen har vedtaget en ny deklARATION om ansvarlig forskning og innovation: Rom Deklarationen. Det foregik i november 2014 ved en konference i den italienske hovedstad.

Budskabet stadfæster en udvikling, der har været på vej længe, og som for alvor tog fart under det danske EU-formandskab i 2012, hvor en af de danske prioriteter netop var understregningen af ansvarlig forskning.

Formandsskabet resulterede i en række anbefalinger, som EU-Kommissionen siden har lagt til grund for Horizon 2020, der er det igangværende rammeprogram for forskning og innovation med en budgetramme på 525 milliarder kroner.

Men faktisk er det ikke let at definere, hvad ansvarlig forskning og innovation er. På de tilbagevendende europæiske konferencer om emnet er der en tendens til, at debatten starter forfra hver gang.

Forskellige hovedtalere kommer med en række udmeldinger af mere eller mindre koncis karakter – fra den indflydelsesrige engelske sociolog Jack Stilgoe, der definerer ansvarlig forskning som en fundamental 'pleje af fremtiden' til EU-Kommissionens egen chefideolog på området, Rene von Schomberg, der taler om RRI (responsible research and innovation) som »en kollektiv, transparent og gentagelig proces, hvor samfundets aktører bliver gensidigt ansvarlige med hensyn til den etiske accept, bæredygtighed og sociale ønskværdighed af forskningens produkter«.

Danske forskere vil løse samfundsproblemer

I Danmark har der også været debat om forskningens ansvar.

For et par år siden udgav de naturvidenskabelige forskere Povl Krogsgaard-Larsen, Peter Thostrup og Flemming Besenbacher en interessant artikel om 'Scientific Social Responsibility' inspireret af den private sektors arbejde med Corporate Social Responsibility – altså det sociale ansvar hos henholdsvis forskere og virksomheder.

Her var den bærende ide, at forskerne har et ansvar over for samfundet - ikke kun i forbindelse med videnskabens etik og integritet, men i forbindelse med at arbejde med samfundsrelevante problemstillinger.

Flemming Besenbacher, der nu er formand for Carlsbergfondet efter Povl Krogsgaard-Larsen, har siden gentaget sit valgsprog: Spørg ikke hvad samfundet kan gøre for videnskaben, men hvad videnskaben kan gøre for samfundet.

Ansvarlig forskning - for eksperter eller alle forskere?

Debatten om ansvarlig forskning og innovation har været ført med forskellig styrke og interesse.

I Danmark er der senest blevet offentliggjort et såkaldt Danish Code of Conduct for Research Integrity – et regelsæt, der skal sikre troværdighed, integritet og kvalitet i forskningen gennem en række principper og standarder for god videnskabelig praksis.

Europa-Kommissionen har lagt vægt på, at ansvarlig forskning ikke kun dækker forskningspraksis, men også den aktive stillingtagen, planlægning og finansiering af forskning.

I det omfang staten finansierer forskning og innovation, bør det ske i overensstemmelse med samfundets værdier og behov, og der bør være en åben dialog om disse, for eksempel gennem borgerinddragelse, offentlige høringer, strategisk prioritering osv.

Der er samtidig nogle principielle grunde til, at det igangværende arbejde med ansvarlig forskning og innovation kan blive besværliggjort.

I Horizon 2020 er RRI blevet et kriterium, der principielt skal indgå i vurderingen af alle projekter.

Samtidig har Kommissionen beholdt et kompetencecenter og et særligt dedikeret forskningsprogram til at monitorere og udvikle modeller for forskningsansvar.

Det er både en styrke og en svaghed. På den ene side indikerer det en bred opbakning til ansvarlighed men samtidig, at ansvarlighed kan professionaliseres.

Når forskningens samfundsansvar bliver et anliggende for en særlig gruppe af professionelle sociologer og filosoffer, er der en tendens til, at de naturvidenskabelige forskningsledere, der står i spidsen for de relevante teknologiprogrammer, trækker sig tilbage og overlader spørgsmålet til eksperterne.

Dermed risikerer forskningens ansvar at blive en hensigtserklæring i stedet for en reel integreret praksis.

Politikere og forskere har forskellig tilgang til ansvarlig forskning

Der er samtidig en anden faldgrube, som det er vigtigt at være opmærksom på.

For mange forskere i naturvidenskaben er ansvarlig forskning ikke noget, man pålægges ”ovenfra”, hverken af EU-Kommissionen eller af samfundsvidenskaben.

Derimod er ansvar en integreret del af selve forskningsprocessen og kommer i stort omfang ”nedefra” i forskersamfundet ved at indgå i de overvejelser, der ligger til grund for valget af forskningsprojekter.

Etisk ansvarlighed kan bestå i at arbejde med klimaspørgsmål eller bæredygtige energikilder eller ved helt fundamentalt at have den selvforståelse, at man tilfører verden noget godt gennem opdagelse af ny viden.

Læs også: [Hvordan undgår vi farlig forskning?](#)

Her forstår forskerne ikke deres ansvar som en udefrakommende tjekliste af etiske dogmer, men som en integreret del af videnskabens rolle i samfundet.

Endelig er det vigtigt at være bevidst om, at ansvarlig forskning og innovation potentielt har en langt mere vidtgående karakter end traditionel forskningsetik. Især den del der angår ansvarlig innovation.

Typisk foregår innovation i private virksomheder, der i visse tilfælde modtager tilskud fra offentlige fonde eller har partnere på offentlige universiteter, men som i de fleste tilfælde er drevet af kommercielle hensyn.

Privat forskning og udvikling skal naturligvis leve op til de samme standarder med hensyn til miljølovgivning og arbejdsmarkedslovgivning som offentlige forskningslaboratorier, men det er langt mindre klart, hvordan eller i hvilket omfang private virksomheder skal åbne sig og tage en bredere samfundsdebat om den teknologiudvikling, de bidrager til.

RRI integreret i åbent samarbejde

Med nye, spirende tendenser som åben innovation og interdisciplinære samarbejder vil ansvarlig forskning og innovation i fremtiden blive en integreret del af den forhandling og forventningsafstemning, der foregår mellem private virksomheder og offentlige institutioner.

Herunder patientforeninger, miljøorganisationer, gør-det-selv-forskere, etiske råd og forskellige typer af borgerorganisationer.

Et eksempel på fremtidens ansvarlige forskning er den danske dokumentar-film ”Collaboration”, der er produceret af Allan Alfred Birkegaard og Katja Gry Carlsen med deltagelse fra Novozymes, Carlsberg, Biologigaragen, Københavns Universitet og Roskilde Universitet.

Gennem arbejdet med filmen har instruktørerne menneskeliggjort forskningen og bragt den tættere på den almindelige borgers hverdag.

Det fører til nye interessante former for dialog og inddragelse, hvor etik, æstetik, aktivisme, forretningsskabelse og grundforskning blandes i en fælles rejse ind i videnskabens univers.

Det er ikke formidling, men aktivt medejerskab, der gør forskning og teknologi til genstand for drømme, visioner, forventninger, bekymringer og debat.